

MUSTVALGE MAAKERA MÕRUDUSEST

KUI ARVAMUSI ON VAID KAKS, LÄHEB MADINAKS: Kuues inimõiguste aastakonverents keskendus kahele rahvusvaheliselt aktuaalsele teemale: migratsioonile fookusega sisserändel ning propagandale ja sõnavabadusele. KesKus tutvustab toimunut.

Selle aasta konverentsil tulid jutuks Eesti avalik arvamus inimõigustest ja siinsete uusimmigrantide hinnang inimõigustele ning nende kohanemine Eestis. Räägiti kollektiivsetest inimõigustest ja propagandast, mis on muutnud inimeste arusaamasisid põhiõigustest. Migratsioonikriisi valguses prooviti jõuda jälile, kes on ja kellel on õigus olla eurooplane ning uuriti, kas aina vastuulisemate ideoloogiatega Euroopas on inimõigused ikka veel universaalne väärtus.

✕ Päev enne rahvusvahelist inimõiguste päeva korraldab Inimõiguste Instituut igal aastal (ning sedapuhku oli kuues kord) traditsioonilise inimõiguste aastakonverentsi Tallinnas. Konverents võtab igal aastal fookusesse päevakajalised inimõigustega seotud teemad.

Selleaastase konverentsi peateemaks oli inimõigused muutavas maailmas, kus vaated meie ümber toimuvale on muutunud mustvalgeks. Globaalsed ja regionaalsed kriisid on loonud uue olukorra, mille kontekstis omandavad inimõigused aina suurema tähtsuse. Paneelides arutleti olulistel kohalikel ja rahvusvahelistel teemadel, keskendudes sellele, kuidas muutuvad ajad toovad kaasa ka muutusi inimõiguste rakendamisel.

Konverentsi peakorraldaja, riigikogu liige **Mart Nutt** sõnas oma avasõnavõtus: “Konverentsi pealkirjaga üritatakse kajastada olukorda, kus maailma eri paigus aina tugevnevad äärmused ning kus mõõdukad jõud jäävad oma toetuselt ja mõjult aina väiksemasse rolli.”

Avakõne pidas konverentsi patroon, Eesti Vabariigi president **Kersti Kaljulaid**, kes rõhutas, et “kasutades oma vabadusi, ei tohi me riivata teiste omi”. President kuulutas oma kõne lõpus välja väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduse muutmise seaduse. Täiendatud sõnastuses kõlab see seadusesäte nüüd nii: välismaalase suhtes võidakse sissesõidukeeldu kohaldada, kui on andmeid või on põhjendatult alust arvata, et välismaalane on osalenud või aidanud kaasa välisriigis toimunud inimõiguste rikkumisele, mis on endaga kaasa toonud isiku surma, raske tervisekahjustuse, tema alusetu süüdimõistmise kuriteos poliitilistel motiividel või muu raske tagajärje. Sellega on Eesti esimeseks riigiks Euroopas, kes sellise seaduse on vastu võtnud.

Oma tervituskõne konverentsi külastajatele pidas ka Avatud Venemaa fondi looja, endine naftakorporatsiooni Yukos juht **Mihhail Hodorkovski**. Ta kiitis demokraatia ja inimõiguste olukorda Eestis: “Eesti ajalugu – see on karmi maa ajalugu, mis on muutunud suurepäraseks elukohaks ja seda tänu inimeste suurele tööle, siin hinnatakse inimest.”

Hodorkovski viitas oma kõnes ka Venemaale ja selle

probleemidele. “Elu ning riigi edu luuakse inimeste endi poolt. Kremli propaganda teeb aga omalt poolt kõik võimaliku, et inimesed oma illusioonide vangist välja ei saaks – et nad peavad oma heaolu eest olema tänulikud ainult juhile. Inimesed on praegu veendunud, et ilma praeguse võimuta kukub riik kokku – see on täielik vale,” sõnas Hodorkovski.

Turu-uuringute AS-i juht **Tõnis Stamberg** tutvustas värsket uus-sisserändajate uuringut, milles selgitati välja avalik arvamus inimõiguste olukorrast riigis. Tuli välja, et ligi 85% uus-sisserännanute arvab, et Eestis peetakse inimõigustest kinni, kuid Eesti elanikest nõustus sama väitega 68% vastanutest. Täismahus uuringuga saab tutvuda Inimõiguste Instituudi kodulehel.

Tuomas Martikainen, Thella Johnson, Tiit Tammaru, Martin Bak Jørgensen ja Eva-Maria Asari

Esimeses paneelis arutleti uus-sisserändajate kohane-mise, lõimumisprotsessi ning meedia rolli üle selles. Põhilise punktina toodi välja, et lõimumisprotsessis on alati kaks osapoolt ning vaja on ka kohalike inimeste panust.

Thella Johnson, Rootsi Raadio korrespondent Soomes, Balti riikides ja Poolas, tõi välja, et põgenike teema on muutumas abstraktseks. “Meedia võib luua pildi, mis

ei ole reaalsusega seotud. Kui inimesed pööravad tähelepanu ainult sellele, mida räägitakse näiteks sotsiaalmeedias, siis see mõjutab tulevikus suurel määral arutelusid sissepääsu üle,” rääkis Johnson.

Martin Bak Jørgensen lisas eelnevale mõttele, et ka Taanis levib meedia kaudu väga palju müüte. Näiteks on väidetud, et varjupaigataotlejad saavad kaks korda rohkem raha, kui neile on ette nähtud. Ja see omakorda tekitab probleeme, kui inimesed tunnevad, et neid koheldakse erinevalt.

Tartu Ülikooli linna- ja rahvastikugeograafia professor **Tiit Tammaru** viitas juba praegu Eestis eksisteerivale kahele paralleelsele ühiskonnale. “Mitmetes valdkondades on eesti- ja venekeelse elanikkonna lõhe väga suur. Seetõttu jõuavad sissepääsu ühiskonda, kus juba on erinevad segmendid.” Tammaru viitas ka lõimumisprotsessile, tuues välja koolide tähtsuse. Kool on koht, kus lisaks haridusele saadakse ka eluagased sõbrad.

Dominique Reynié ja Tarmo Soomere.

Konverentsi teises paneelis keskendusid panelistid multikultuursele Euroopale ja sõnavabadusele. Prantsuse poliitik ja politoloog professor Pariisi Poliitikauuringute Instituudis **Dominique Reynié** arvas, et internetil on arvamusevabaduse suurendamisel tähtis roll. “Samas on aga internetil ka kalduvus muuta meid suletumaks, sulgeda meid kõigi oma veendumuste mulli, kuna me suhtleme internetis endaga sarnaste inimestega.” Samuti leidis Reynié, et tulevikus näeme me võidujooksu positiivse ja negatiivse vahel, kuna järjest enam üritavad populistlikud parteid Euroopa Liitu lammutada ning koostööd rahvaste vahel raskemaks muuta.

Thilo Sarrazin, Saksa kirjanik, poliitik ja endine Saksamaa Liidupanga juhatuse liige, rõhutas hoopis erinevate sissepääsu kultuurilist ja religioosset erinevust. Sarrazin leidis, et enamasti on üks rühm kergemini ühiskonda integreeritav kui teine ning sellele ei pöörata piisavalt tähelepanu. Sellepööst tuleb arvamusevabadust pidevalt kaitsta.

Paneeli modereeris õiguskantsler **Ülle Madise**, kes sõnas, et liberaalset demokraatiat õonestavale populismi levikule ning inimõigusi austavate väärtuste murenemisele aitab kaasa sotsiaalmeedia tulekuga pea kadunud nn klassikaline ajakirjandus, kus “faktid ja loogika ei ole enam olulised; oluline on emotsioon. Valede levitamine uues meedias on karistamatu ja ulatuslik.”

Populismist ja propagandast räägiti ka konverentsi viimases paneelis, mis keskendus kollektiivsetele inimõigustele ja propaganda mõjule neile. Otsiti vastust küsimusele: kuidas tulla toime propagandaga, mis aitab süvendada Euroopa väärtuste kriisi?

Ukraina meediaekspert **Georgi Potšeptsov** tõi välja, et kui nõukogude aja propaganda oli väga äratuntav, siis nüüdisaegne propaganda on kreatiivne ning sellest on raske aru saada. Varjatud propaganda näitena tõi Potšeptsov novembris Ukrainas toimunud venekeelsed *flashmob*’id, mida noored läbi viisid – kasutati laule tuntuud filmidest ning rahvas läks sellega meelsasti kaasa.

Juba kuuendat korda toimunud inimõiguste aastakonverentsi külastas ligi 400 osalejat ning huvilistel oli võimalus konverentsile kaasa elada ka online-meedia vahendusel. Konverentsi lõpetuseks ja läheneva jõuluhooaja valguses meenutas Inimõiguste Instituut kõigile, et ka pühade nautimine võiks olla inimõigus.

Jelizaveta Surnatševa, sõltumatu telekanali Dožd ajakirjanik, väitis, et venelaste jaoks tähendab tsensuur halva käitumise piiramist, näiteks internetis sõimamise puhul. Samuti tõi Surnatševa välja suure erinevuse põlvkondade vahel – noored vaatavad uudisteportaalides enamasti ainult pealkirjasid ja esimesi lõike ning huvituvad hoopis teistsugusest infost, kui meie oleme harjunud.

Ivan Makarov, Raadio 4 vastutav toimetaja, tõi suure probleemina välja asjaolu, et näiteks sama ajalehe eesti- ning venekeelsed artiklid võivad olla väga vastuolulised ja täiesti erineva sisuga. Sama kriitikat on Eesti meediaväljaanded saanud varemgi.

Raul Rebane, sõltumatu meediaanalüütik, meedia- ja kommunikatsiooniekspert ja publitsist: “92% Stanfordi ülikooli üliõpilastest ütleb, et nad ei oska reaalseid uudiseid võltsuudistest eristada.” ✕

BULGAKOVI SAATAN

KESKUS TULETAB MEELDE: Eelmise aasta inimõiguste konverentsi külastanud Nikita Hruštšovi tütar Niina Hruštšova võrdles Venemaad Bulgakovi Wolandiga. Aasta jooksul on Venemaa vastuseis naabritega veelgi eskaleerunud.

Niina Hruštšova, ajakirjanik ja **Boris Nemtsovi** fondi asutaja **Žanna Nemtsova**, inimõiguste aktivist **Maria Baronova** ja telekanali Dožd reporter **Sergei Erženkov** paneel võttis kokku teema, mille aktualsus lähiajal küll ei vähene.

Niina Hruštšova sõnul on Eesti naaberriigil harjumus arendada riiki, aga mitte ühiskonda. “Venemaal on prioriteediks riik, aga mitte üksikisiku heaolu. Riik areneb, et tõestada, kuidas ollakse teistest parem. Areng ei toimu aga elanike elujärje parandamiseks,” rääkis Hruštšova.

Inimõiguste aktivisti ja endise ajakirjaniku Maria Baronova arvates on üks probleeme Venemaa noorte seas valitsev mõtteviis, et parem on elada välismaal. Ta mainis, et kui asjad kulgevad edasi praegust moodi, mõtlevad tõenäoliselt ka Putini enda lapselapsed kunagi vene keele

asemel hoopis inglise keeles. Tema arvates on oluline luua selline Venemaa, kuhu juba lahkunud venelased tahaksid tagasi pöörduda. “Üles tuleb ehitada riik, mis oleks osa Euroopast, et inimesed tahaksid siia jääda,” selgitas Baronova.

Kui mitmed paneeli osalised leidsid, et lahendus võiks peituda kodanikuühiskonnas, siis sõltumatu telekanali Dožd reporter Sergei Erženkov arvas, et Venemaa elanikud ei näe enda kollektiivset vastutust ühiskonnas, mistõttu pannakse kogu vastutus ühe inimese õlgadele. “Töötades telekanalis, mille kinnipaneku korral on selge, et meie toimetuse liikmed Venemaal enam tööd ei leiaks, on kodanikuaktivism harv nähtus ja inimese teadlik valik,” rääkis Erženkov.

Žanna Nemtsova arvas, et Venemaal muututakse inimõiguste eest võitlevateks aktivistideks tihti saatuse tahtel. “Kui

poleks olnud atentaati minu isale, opositsiooniliidrile Boris Nemtsovile, näeks mu elu suure tõenäosusega hoopis teistsugune välja,” selgitas Nemtsova. Erinevalt Baronovast leidis ta, et inimesed ei soovi Venemaalt lahkuda, kuna enamasti ollakse ühiskondlikes küsimustes lihtsalt passiivsed.

Koos jõuti järeldusele, et tugev kodanikuühiskond oleks lahenduseks Venemaa tänastele probleemidele, kuid just kollektiivse vastutuse puudumine on selle suurimaks takistuseks. Hruštšova sõnul ei õpetatud tema nooruspõlves seda, mis on demokraatia. Temaga nõustus Nemtsova, kes ütles, et ka praeguste Vene inimeste teadmised demokraatiast pärinevad minevikust. Teadmisi ammutatakse mitte haridusest, vaid hoopis kirjanduslikest kangelaestest, nagu näiteks kuradi tegelaskuju

“Meistrist ja Margaritast” – teosest, mis on tänagi Venemaal ülipopulaarne.

Bulgakovi “Meistri ja Margarita” keskne tegelaskuju Kurat õpetab inimestele, et me teeme oma otsuseid lähtuvalt oma isiklikest ja tihti loomalistest vajadustest – panelistide sõnul on just selline ka keskmine Venemaa inimese arusaam riigist. Indiviid teeb otsuseid lähtuvalt iseendast ja ilma n-ö “suurt pilti” mõistmata. Lahendusena nähti liikumist kristlikuma maailmapildi (ja Euroopa) suunas; sellise mõtteviisi juurde, mis paneb üksikisiku nägema suuremat pilti ning aduma oma vastutust selles. Sellega jõuaks Venemaa välja “Meistri ja Margarita” ajastust ning vastutuse vee- retamise asemel ühele juhile tekiks vastutustundlike kodanike põlvkond. Alles siis saaks öelda, et demokraatia on jõudnud Venemaale. ✕